

De geschiedenis is wreed. Jarenlang bestookten de Duitse babyboomers hun vaders, moeders, ooms en tantes met verwijten: waarom had de oorlogsgeneratie gezwegen toen Hitler zijn beulswerk verrichtte? Nu nemen de kleinkinderen wraak op de kinderen van de meelopers. In de voorste linie staat Bettina Röhl, dochter van wijlen Ulrike Meinhof, de columniste die begin jaren zeventig stadsguerrillero werd. Ze wil aantonen dat de linkse activisten van toen net zo erg waren als de nazi's en hun sympathisanten. Een van haar doelwitten: de Duitse minister van Buitenlandse Zaken Joschka Fischer, in de jaren zeventig de voorman van de 'Putzgruppe' (schoonmaakploeg) die onder het motto 'Maak kapot wat jou kapotmaakt' politieagenten in Frankfurt met knuppels en loden pijpen te lijf ging. Hoe gewelddadig was de linkse beweging in Duitsland en hoeveel begrip bestond er in Nederland voor mensen die zeiden dat ze voor een betere wereld, tegen de Duitse nazi's en tegen de Amerikaanse oorlogvoering in Vietnam streden? Heiligde het doel de middelen of gingen de activisten bij ons toen al van het poldermodel uit en wilden ze bij nader inzien toch maar liever overleggen met de autoriteiten? Daarover gaat dit Vrij Nederland-dossier.

Harm Ede Botje, Sander Donkers, Marian Husken en Max van Weezel voelden Nederlandse activisten van toen aan de tand. Subversievelingen die opmerkelijk vaak goed terecht zijn gekomen.

Mischa Cohen sloeg de leggers van dit weekblad op. Hoe schreef Vrij Nederland in de jaren zeventig over de asfaltguerrilla bij de oosterburen? Mocht je nog anti-Duits zijn? Nou, van VN wel.

Stefan Aust, Jürgen Hogrefe en Gerhard Spörl van Der Spiegel interviewden Joschka Fischer over de beschuldigingen aan zijn adres. Fischer geeft toe dat hij in zijn jeugd een *street fighting man* was, maar vertelt ook waarom en wanneer hij zich tot de parlementaire democratie bekeerde.

WILDE JAREN
DOOR HARM EDE BOTJE, SANDER DONKERS,
MARIAN HUSKEN EN MAX VAN WEEZEL

De Nederlandse neefjes en nichtjes van Joschka Fischer

Toen Derk Sauer vijftien jaar oud was, werd er op het Museumplein dagenlang gedemonstreerd tegen de Vietnamoorlog. Samen met een vriendje vatte hij het plan op om in te breken bij de bibliotheek van het Amerikaanse consulaat. 'Het idee was om boeken te stelen die als losgeld moesten dienen. Zodra de bombardementen op Hanoi gestopt werden, kregen ze de boeken terug. We probeerden ook nog de boel in de fik te steken, maar dat lukte niet helemaal,' zegt Sauer, nu media-tycoon in Moskou, en voormalig hoofdredacteur van de *Nieuwe Revu*. 'Toen er plotseling sirenes afgingen kon ik nog net in de tram springen, met kloppend hart en een tas vol met dure boeken. We hebben nog een brief geschreven met onze eisen, maar daarop hebben we nooit wat gehoord.'

Sauer zat op de middelbare school al in de Rode Jeugd, een extreem-linkse organisatie. Meteen na zijn eindexamen vertrok hij naar Noord-Ierland, waar hij anderhalf jaar woonde bij een plaatselijke IRA-commandant. 'Ik wilde deelnemen aan de wereldrevolutie,' vertelt hij. Sauer vervoerde met enige regelmaat wapens. 'Op de achterbank van mijn auto, onder een stel kussens. Ik was jong en hielp een bevrijdingsbeweging die tegen de Britse onderdrukker streed.'

Derk Sauer is een van de Nederlandse linkse activisten die bereid waren ver te

gaan voor hun idealen. Net zoals de Duitse minister van Buitenlandse Zaken Joschka Fischer, die op dit moment flink in de puree zit vanwege zijn radicale verledenen. Naar aanleiding van deze affaire hield VN een rondgang langs Nederlanders die ooit sterke linkse sympathieën hadden en nu tot de gevestigde orde behoren. Hoe denken zij over hun 'jeugdzonden'? Over de bezetting van het Maagdenhuis, de Nieuwmarktrellen, Doodewaard, de kraakbeweging? Zijn ze er trots op of hebben ze juist spijt? Valt de Nederlandse situatie wel te vergelijken met die in Duitsland, of was het hier toch allemaal wat braver?

De Socialistische Jeugd was de eerste echt radicale organisatie in Nederland. In een tijd dat haar tot vlak over de oren al als subversief werd beschouwd, organiseerde SJ-oprichter Arie van der Zwan, de latere kroonprins van Vendex en hoogleraar economie, een demonstratie tegen de Navo-taptoe in het Olympisch Stadion. Daar zou immers een blaaskapel uit het fascistische Portugal aantreden. Maar toen de lampen aangingen stonden daar *commandant* Van der Zwan cum suis met spandoeken tegen het Portugese regime. De actie ging de geschiedenis in als het begin van de Nederlandse protestbeweging. Ook lid van de Socialistische Jeugd was de huidige FNV-voorzitter Lodewijk de Waal. Hij probeerde met een groep in te

breken bij het Portugese consulaat. 'Maar toen we over een muurtje sprongen, belandden we met veel lawaai op een golfplaten dak. Overal in de buurt gingen de lichten aan. We zijn er als een haas vandoor gegaan.' De Waal heeft één keer in zijn leven met stenen gegooid. 'Tijdens een mars tegen de atoomwapens liepen we in drie dagen van Eindhoven naar Maastricht. De politie hield ons constant tegen en ranselde ons af. Bij een klooster achter het Vrijthof heb ik toen in blinde woede een steen gepakt en naar de politie gegooid.' Het huidige boegbeeld van het poldermodel was vooral in Rotterdam actief. 'O, ben je daar weer, De Waal,' zei de politie als hij weer eens werd opgebracht vanwege het kalken van leuzen als 'Van Oranje naar rood'. Kritiek op het koningshuis lag in die jaren erg gevoelig. Daar kan Rogier Proper over meepraten. De voormalige VPRO-medewerker en latere directeur van Doctor Proctor Scripts (het bedrijf dat de scenario's schreef voor soap series als *Goede Tijden, Slechte Tijden*, *Onderweg naar Morgen* en *Goudkust*) leverde zijn 'heroïsche bijdrage aan de wereldrevolutie' als redacteur van het Amsterdamse studentenblaadje *Bikkelacht*. In 1966, vlak voor het huwelijk van Beatrix en de Duitser Claus, kreeg de Beatrix een Engels blad toegespeeld waarin een foto voorkwam van een *pin-up* die sprekend leek op de kroonprinses. Proper:

'Het leek ons grappig om die foto in bewerkte vorm te plaatsen. Grappig, want het was zeker geen politieke verzetsdaad. Hooguit een beetje trappen tegen de benepenheid van die jaren.' Niettemin klopte de politie een paar dagen later bij hem en zijn collega Frits Boer op de deur. 'We werden nogal zwaar verhoord, mochten geen advocaat bellen en zaten drie dagen vast.' Het duo kreeg een celstraf van twee weken, waar in hoger beroep door de rechter nog een weekje bovenop werd gedaan. Een interessante ervaring, die gevangenis, lacht Proper. 'Ik ben in elk geval zeer bekwaam geworden in het oprollen van metalen pannensponzen.'

Het was de tijd van Provo en de *happenings* op het Amsterdamse Spui. Drukker Rob Stolk vertegenwoordigde de wat radicalere vleugel van deze ludieke beweging. 'Als het signalement was: blond, zwarte leren jas, witte fiets, dan was ik de lul,' herinnert Stolk zich. Hij werd regelmatig opgepakt, onder meer vanwege een bomaanslag op het Van Heutsz-monument aan de Apolloaan. Dat stond daar ter ere van de generaal die zo huishield in Atjeh. 'Maar die bomaanslag heb ik echt niet gepleegd.'

Arrestatie Rob Stolk bij het huwelijk van Beatrix en Claus, 1966

Zo'n arrestatie kon de beste gebeuren. Het overkwam ook Relus ter Beek, toen hij in 1965 een *happening* organiseerde bij het Van Heutsz-monument in Coevorden, de geboorteplaats van zowel Ter Beek als de generaal. Uit protest tegen 'de verregaande vermilitarisering van het menselijk denken' plaatste de latere minister van Defensie bij het beeld een bord met 'opruimende' teksten. Wat hem op een boete van vijftig gulden kwam te staan.

De bezetting van het Maagdenhuis in 1969 was het huzarenstukje van de studentenbeweging, die destijds ijverde voor democratisering van de universiteit. Dig Isthia - later onder meer Navo-woordvoerder, voorlichter van de ministers Van den Broek en Sorgdrager en directeur communicatie van de KLM - stak eigenhandig de koevoet tussen de deuren. Zijn actie-ervaring kwam in zijn latere loopbaan goed van pas, meent hij. 'Buiten vonden veldslagen met de politie plaats. Binnen zaten we heel geïsoleerd. Ik leerde voor het eerst hoe je in een chaos werkt.' Zijn rol bij het Maagdenhuis, daar wil Isthia wel over praten, maar over bijvoorbeeld zijn aandeel in een uit de hand gelopen demonstratie in 1968 bij het Mexicaanse consulaat zwijgt de communicatie-adviseur in alle talen. 'Wat bekend is, is bekend. Daar wil ik verder niets aan toevoegen.' In de jaren zeventig vonden er allerlei linkse activiteiten plaats. De één richtte

een soldatenvakbond op, de ander een huurderscomité. Er waren ook maoïsten, die de volksbuurten introkken om de arbeiders te mobiliseren. Zoals Remi Poppe, thans Tweede-Kamerlid voor de SP. Hij was een van de oprichters van comité Stront aan de Knikker en later van het Centraal Aksie Comité Rijnmond. Poppe ontwikkelde zich tot de meest vasthoudende milieu-activist van Nederland en de schrik van bedrijven als Dow Chemical en Shell. 'In 1970 gooiden we een flinke lading chemische troep op de stoep van het Rotterdamse stadhuis. Dat had ergens in de haven liggen borrelen. Bij die actie liep burgemeester Thomassen flinke klappen op. Maar slaan, daar deed ik zelf nooit aan. Ik ontving ze meestal.'

Je had ook mensen die dicht bij de ondergrondse beweging in Duitsland stonden. Daar deed de Rote Armee Fraktion (RAF) van zich horen met bomaanslagen en later met moorden op gezagsdragers. Advocaat Pieter Herman Bakker Schut was oprichter van het comité Politieke Gevangenen, dat in actie kwam tegen de 'isolatiefolter' van de RAF-leden, toen die in Duitse gevangenis belandden. Vlak daarvoor was hij nog een keurige jongen die zijn dienstplicht vervulde bij de Militaire Inlichtingendienst. 'Toen met rookbommen werd gegooid bij het huwelijk van Beatrix en Claus stond ik

als een aap langs de kant. Het was in mijn rekrutentijd en we stonden met ons geweer in de hand om een straat af te zetten.' Maar in die periode ontwaakte wel zijn revolutionaire elan. 'In de kazerne kregen we aan het einde van de dag een oranjebitter en werd er getoast. Om me heen hoorde ik "Leve de koningin", maar samen met een paar anderen riep ik "Leve de revolutie." Bakker Schut trok zich later het lot van de RAF-leden aan. 'Als ik jonger was geweest en geen advocaat, had ik me veel dieper in de strijd geworpen. Ik begrijp dat mensen soms gegrepen worden door woede. Er was in Duitsland sprake van een volstrekte oorlog van de staat tegen deze mensen. Ze werden letterlijk en figuurlijk monddood gemaakt. In de rechtszaal konden ze het wel vergeten. Er waren speciaal voor hen allemaal nieuwe wetten gemaakt. Als ik een Duitse advocaat was geweest, was ik zeker opgepakt. Net zoals mijn collega Klaus Croissant, die deelname aan de gewapende strijd ten laste werd gelegd en jaren in de cel heeft gezeten.' Boudewijn Chorus was in de jaren zeventig hoofdredacteur van het Utrechtse studentenblad *Troef*. Hij richtte het anarchistische blad *De As* op en is nu uitgever. Hij was zelfs een tijdje in dienst van de *multinational Elsevier*. De pers maakte hem destijds steenvast voor 'RAF-sympathisant' uit. Chorus hield contact met familieleden van gevangengenomen

RAF-leden en woonde de processen bij die tegen hen werden gevoerd. Boven-dien publiceerde hij een handleiding hoe je zelf bommen moest maken: 'Ik wilde laten zien waar de stadsguerrilla zich mee bezighield. Maar het was geen oproep tot het gooien van bommen.' Hij was anarchist, benadrukt hij, geen pleitbezorger van de rigide groepsdiscipline van de RAF. Hij heeft vanuit Utrecht ook nog het Griekse verzet geholpen. 'Driemaal ben ik met een auto naar dat land gereden. Ik had de verwarming eruit gesloopt en op die plaatsen valse papieren en geld, Zweedse kronen, verborgen. Ook hielpen we Amerikaanse deserteurs uit Vietnam naar Zweden te gaan. Nee, wapens heb ik nooit gesmokkeld.'

De latere dominee en geestelijk verzorger Aart-Jan Flink maakte deel uit van de Bedrijven Groep Amsterdam (voor kenners: BGA), die naar de Duitse Spontis van Joschka Fischer was gemodelleerd. Het waren studenten die onder de arbeiders wilden wonen en werken. Samen moest je dan de revolutie maken. Flink werkte anderhalf jaar in de havens, bij de Amsterdamse Droogdok Maatschappij. Om inspiratie op te doen gingen Flink en zijn kameraden op bezoek in Frankfurt, waar de Spontis met elkaar samenleefden in woon-werkgemeenschappen. Flink logeerde in het huis waar Joschka Fischer ook woonde en voerde er urenlange debatten. 's Och-

Stan van Houcke, 1980

Arrestatie van Remi Poppe, Vlaardingen 1974

tends gingen ze pamfletten uitdelen bij de Opel-fabriek in Rüdelsheim. 'Fischer en de zijnen geloofden anders dan de RAF niet in een kleine voorhoede die de waarheid in pacht had. Ze waren eigenlijk behoorlijk ludiek voor ons Nederlanders, die toch een calvinistische inslag hebben. In die woon-werkgemeenschap heb ik ook taarten leren bakken. Dat moest iedereen kunnen'.

Maar de verhoudingen in Duitsland radicaliseerden snel. Nadat RAF-aanvoester Ulrike Meinhof onder verdachte omstandigheden om het leven kwam in de gevangenis van Köln-Ossendorf, braken er rellen uit in Frankfurt. De Spontis staken een politie-auto in brand, waarbij een agent zwaargewond raakte. Het is een van de wapenfeiten waarvoor Fischer zich nu in Duitsland moet verantwoorden. Net als voor het met een brommerhelm op in elkaar slaan van een agent bij een andere demonstratie. Flink: 'Maar in de tijd dat ik in Frankfurt was, deden ze dat soort dingen nog niet.'

Ook in Amsterdam werden de verhoudingen halverwege de jaren zeventig grimmiger. Het gemeentebestuur had grootse plannen voor de aanleg van een metrolijn. De buurt rond de Nieuwmarkt moest tegen de grond. Een doorn in het oog van ex-provo Rob Stolk. Hij was een van de oprichters van Woningburo De Kraker, dat activisten onder het motto 'bezet een pandje, red een pandje' aanspoorde zich tegen de ontruiming van huizen te verzetten. De daaruit voortvloeiende Actiegroep Nieuwmarkt wilde 'het omploegen' van de stad verhinderen. Geweldloos, was de bedoeling, maar de rellen rond de Nieuwmarkt liepen flink uit de hand, en ook Stolk raakte betrokken bij een paar 'hoogst ongelukkige incidenten'. 'Op de Recht Boomssloot reed een pantserwagen zo de pui van een huis binnen,' zegt hij. 'Toen heb ik ook met stenen en dakpannen staan gooien. En later, op de publieke tribune van het stadhuis, kreeg een kennis van mij zomaar een knie in zijn gezicht omdat een agent de tribune te vol vond. Was niet zo, die kennis kon

er best nog bij. Nou, toen ging ik achter mijn vuist aan en gaf die agent een gigantische knal voor zijn kop.'

Zo ging het wel vaker. Ook Fons Burger, toen journalist bij de *Nieuwe Revu* en later de uitgaanskonink van Rotterdam, ging op de Nieuwmarkt op de vuist met de politie. 'Dat deed ik normaal nooit, maar ik was kwaad. Ik was zo hard in elkaar geslagen.' Als er geweld wordt gebruikt, is het begrijpelijk dat je iets terugdoet, vindt ook Auke Bijlsma, tegenwoordig gemeenteraadslid van de PvdA en destijds een van de sleutelfiguren in de Nieuwmarktbuurt. Hoewel Bijlsma stenen gooien afkeurt, staat hij nog steeds achter de rellen. 'Het was een bewuste keuze. Via de parlementaire weg hadden we ons doel nooit bereikt.'

Radioverslaggever Stan van Houcke maakte faam met zijn 'opruimende' berichtgeving over de kroningsrellen van 1980 die door de kraakbeweging waren geïnitieerd ('Geen woning, geen kroning'). Toch was de situatie in Amsterdam volgens hem volstrekt niet vergelijkbaar met die in Duitsland. 'Ik heb ook een keer een reportage over de RAF-gevangenen gemaakt. Bij alle benzinstations en op alle postkantoren hingen affiches met daarop de gezochte RAF-leden,' zegt Van Houcke. 'Er heerste een intolerante, repressieve sfeer. Het voordeel van het Nederlandse poldermodel is toch dat je veel mogelijkheden hebt om je te uiten. In Duitsland was dat absoluut niet het geval. In de RAF heb ik overigens nooit geloofd. Bommen in warenhuizen, dat vond ik absurd. Daar ben ik toch te veel Hollander voor.'

De situatie was onvergelijkbaar, vindt ook Marjon van Royen, voormalig kraakster en tegenwoordig *NRC*-correspondente in Rio de Janeiro. 'In Duitsland woedde een halve oorlog, waarin je echt partij moest kiezen. In Nederland waren de fronten niet zo gesloten. Ik gaf een tijdlang les aan een politieeschool terwijl ik in een kraakpand woonde. Dat kon best, vond ik.'

Niettemin ondervond ze aan den lijve

dat de kraakbeweging in Nederland harder werd. In 1979 en 1980 liepen de ontruimingen van de Groote Keijser en de Vondelstraat uit op complete veldslagen. Was geweld geoorloofd om ontruimingen te voorkomen, was de discussie van dat moment. 'Ik was nooit voor aanvallend geweld,' zegt Van Royen. 'Maar stenen gooien en barricaden opwerpen om jezelf te verdedigen, daar was ik niet tegen.' Toen het kraakpand aan de Prins Hendrikkade aan de beurt was, dreigde het opnieuw op knokken uit te lopen. 'Maar ik was ervoor om de geweldsspiraal te doorbreken. Op het laatste moment zijn we het pand uitgeslopen. Toen was de ME voor niets met groot materieel uitgerukt. Door de hardliners binnen de kraakbeweging werd ons dat ontzettend kwalijk genomen. We hadden een pand zonder slag of stoot opgegeven, werd ons verweten.'

Vanuit de kraakbeweging ontstond een waaier van andere activiteiten: tegen

kernenergie, tegen extreem-rechts, tegen het militarisme. Organisaties als Onkruid staken de kop op. Wijnand Duyvendak, de huidige directeur van Milieudéfense, was een van de drijvende krachten achter Onkruid, en in die hoedanigheid 'op de hoogte van de primaire inbrekersbeginselen'.

Bij een inbraak in een atoombunker, waarbij een volledig noodhospitaal werd ontvreemd, werd hij op heterdaad betrapt. Zijn handlangers ontwaamen, het ziekenhuisje belandde bij een bevrijdingsbeweging in de derde wereld, en Duyvendak moest zes weken de gevangenis in. 'We deden absoluut niet heimzinnig over onze acties,' zegt hij. 'Dus het was niet zo raar dat ik gepakt werd. Binnen Onkruid waren er mensen die vonden dat we veel meer ondergronds moesten gaan, maar daar was ik tegen. Je moet als groep controleerbaar blijven.'

Duyvendak was tegen de acties van Rara, die uit protest tegen het geweld in Zuid-Afrika vestigingen van de Makro in brand stak.

Hugo van der Steenhoven, die nu voor GroenLinks in de Tweede Kamer zit, was actief in het Antifascisme Comité Utrecht. Ze verstoorden partijbijeenkomsten van de Centruumpartij, waarbij regelmatig klappen vielen. Ook Van der Steenhoven knapte af op het geweld, na de beruchte aanslag op een CP-bijeenkomst in een hotel in Kedichem. Een molotovcocktail veroorzaakte een brand waarbij de vriendin van partijleider Jansmaat een been verloor. 'Ik ben niet naar die demonstratie gegaan,' zegt Van der Steenhoven. 'Want bij de voorbereidende vergadering kondigde een stel Amsterdamse makkezen aan dat ze de zaak in de fik wilden gaan steken. Wij Utrechtse wilden daar niets van weten, omdat het de beweging in een slecht daglicht zou stellen. Die actie veroorzaakte een scheiding der geesten.'

Ook de anti-kernenergiebeweging raakte verdeeld. 'De belezen types raakten ondergesneeuwd door de mensen die hardere acties wilden,' zegt Jaques Thielen, toen lid van het voorbereidend comité van de Doodewaard-acties, later PvdA-wethouder in Nijmegen, nu directeur van een woningbouwcorporatie in Amsterdam. 'De gesprekken werden korter, de klappen harder.' Thielen raakte teleurgesteld in zowel de autoriteiten ('In het tentenkamp liepen stillen rond met getrokken revolvers') als in een deel van de actievoerders. 'Ik dacht dat we op weg waren naar een betere wereld. Maar als jochie van vierentwintig schrik je toch wel als je geconfronteerd wordt met medestanders die bewapend zijn.' Thielen stapte uit de beweging toen hij door andere activisten werd bedreigd nadat de derde en laatste Doodewaard-actie voortijdig was afgelast. 'Ze wisten me te vinden, zeiden ze. Toen ben ik in galop huiswaarts gekeerd. Dat was een erg naar moment.'

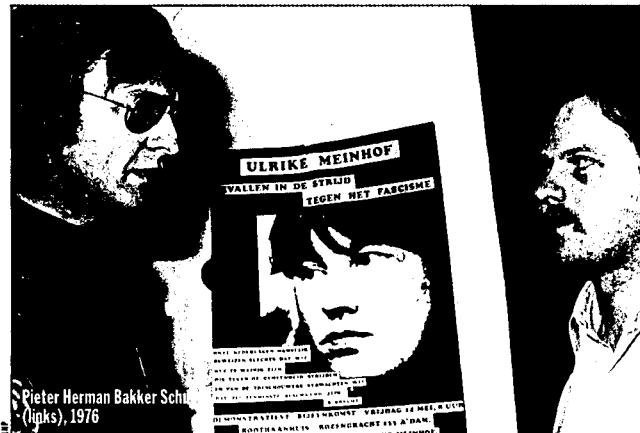
Marjon van Royen verliet de Amsterdamse kraakscene al in 1980. 'De radikalinski's zagen mij als verrader. Ze zijn

mijn huis binnengedrongen en hebben alles kort en klein geslagen. Ik dacht: we krijgen in Nederland echte terroristen. Daar wil ik niet bij zijn. Ik ben naar Rome vertrokken en journalist geworden.' De Amsterdamse Staatsliedenbuurt was het bolwerk van de harde jongens. Een van hen was Frans Rein Jurrema. Tegenwoordig is hij werkzaam bij Artsen Zonder Grenzen. 'Ik heb altijd met stenen gegooid,' zegt hij. 'Dat was onze rol. Wij waren de provocateurs. Gesprekken over geweldloosheid heb ik altijd salontafeldiscussies gevonden. Als je in een kraakpand zat, had je twee mogelijkheden: je liet je ontruimen of je verdedigde jezelf.' Jurrema was ook lid van de Politieke Vleugel van de Kraakbeweging (voor kenners: PVK) die zich ontwikkelde tot een soort interne spionagedienst. 'Er werden ook onderling mensen afgeluist en huizen overhoofd gehaald. Daar heb ik achteraf wel spijt van.' Maar ook in de Staatsliedenbuurt ontwikkelde zich geen stadsguerrilla, zoals in Duitsland. 'Wij stonden voor het organiseren van de arbeidersbuurten,' zegt Jurrema. 'Acties van kleine georganiseerde groepen zoals Rara of de RAF, daar deden we niet aan mee. Maar we steunden ze wel. We hebben destijds nog RAF-mensen opgevangen, maar daarover wil ik verder niets zeggen.'

Vrijwel alle betrokkenen zeggen het: vergeleken met de geweldscultuur in Duitsland was Nederland een Maduro-dam. Toch waren er een paar links-radicalen die wel degelijk in de gewapende strijd verwikkeld raakten. Zoals Ronald Augustijn, het enige Nederlandse RAF-lid. En Henk Wubben, nu antropoloog en schrijver van een standaardwerk over Noord-Korea, in de jaren zeventig lid van de Rode Jeugd. Hij zag er geen been in om een marinemarkeringsbom in de Eindhovenese gemeenteraad te laten ontploffen, uit woede over de ontruiming van kraakpanden. In 1980 ging in zijn eigen huis in de Amsterdamse Quellijnstraat een bom af. Het bleef onduidelijk of het om een aanslag ging of dat Wubben onvoorzichtig was omgesprongen met zijn eigen explosieven. De antropoloog wordt niet graag aan zijn verleden herinnerd. 'Ik doe niet aan dit artikel mee,' zegt hij beslist. 'Daarvoor zijn de herinneringen nog te vers, te pijnlijk. Het is net de Tachtigjarige Oorlog, het gaat nooit voorbij.'

Dertig jaar geleden is het in werkelijkheid. De herinneringen komen weer boven nu het maatschappelijk debat over het linkse verleden van Fischer in Duitsland is losgebarsten. Zo ver als de oud-voorman van de Spontis uit Frankfurt – minister van Buitenlandse Zaken van een Navo-land – heeft vrijwel niemand van de geïnterviewden het gebracht. Maar ze zijn vaak wel kamerlid geworden, wethouder van een grote gemeente, topjournalist of (in de woorden van Fons Burger) 'gigantisch miljonair'. Ze kunnen zich wel met Joschka Fischer en zijn problemen identificeren. Vinden ze het goed dat hij zijn zonden gewoon heeft opgebiecht? Kijken ze zelf met spijt terug op de jaren dat ze nog wilde haren hadden? Jacques Thielen, de Doodewaard-activist die nu directeur is van een woningbouwcorporatie: 'Wat Fischer heeft gedaan, moet je zien in de geest van die tijd. Waar het mij om gaat, is: doet hij het goed als minister en dat doet hij. Dat moet hij vooral blijven doen. Fischer

heeft toen zijn nek uitgestoken en vertegenwoordigt nu het gezag. Dat moet kunnen. Ik zelf ben ook opgenomen in wat we toen het systeem noemden. Ik ben nu ook zo'n keurig heerschap en ik vind het nog leuk ook.' Marjon van Royen, de kraakster die nu voor de NRC werkt: 'Je moet wel weten wat er toen in Duitsland aan de hand was. Het was de tijd van de Berufsverbote en de repressie tegen links. Fischer moest doen wat hij toen heeft gedaan. Als ik daar was geboren, had ik het zelf gedaan. Hij kan wat mij betreft recht in de spiegel kijken.' Kamerlid Remi Poppe (SP), die zelf liever de massa's in de woonwijken mobiliseerde dan stenen gooide, heeft ook begrip voor het toenmalige gedrag van de Duitse minister van Buitenlandse Zaken: 'Hij knokte wel voor een goede zaak. In die tijd was het erop of eronder.' Wijnand Duyvendak, toen Onkruid, nu directeur bij Milieudefensie: 'Als je die foto's van Fischer ziet met die helm en die stok, denk ik: dat is niet mijn manier van opereren. Ik vind het iets macho's hebben. In Duitsland lagen de verhoudingen natuurlijk wel veel scherper. Dat maakt het begrijpelijker dat er door linkse activisten als Fischer naar geweld werd gegrepen. Maar ik praat het niet goed.' Ook Lodewijk de Waal, toen Socialistis-

sche Jeugd, nu voorzitter van de FNV, vindt dat je het in zijn tijd moet zien. 'Maar als blijkt dat Fischer molotovcocktails heeft gegooid en doden op zijn geweten heeft, komt het voor mij anders te liggen.' 2001 is 1977 niet. In Duitsland lag het anders dan in Nederland. Dat vinden ze bijna allemaal. En bovendien: een mens moet de gelegenheid krijgen zich te ontwikkelen. Dat geldt voor hen zelf. Dat geldt ook voor Fischer. Niemand verwoordt de communis opinio van de activisten van toen zo mooi als Rob Stolk, de provo bij wie de politie altijd aan huis kwam en die later een van de founding fathers van de kraakbeweging werd. 'In Duitsland werd de buitenparlementaire oppositie structureel onderdrukt,' zegt hij. 'De politie was bepaald niet zachtzinnig en dan kan de situatie zich voordoen dat je je moet verdedigen. Maar het belangrijkste is dat het verzet in Duitsland mede door toedoen van Fischer in de parlementaire democratie is geïncorporeerd. Hij heeft er veel aan gedaan om de Groenen op die koers te brengen. Volgens mij mogen ze in Duitsland enorm blij zijn met die man.'

VN

VN OVER DE RAF DOOR MICHA COHEN

De Schreibtisch-activisten

De Vrij Nederland-journalisten liepen elkaar voor de voeten, tijdens de 'Duitse burgeroorlog' van de jaren zeventig. Stuk voor stuk riepen ze de Duitse staat ter verantwoording. Redacteuren als Martin van Amerongen, Rudie van Meurs, Feike Salverda en Max van Weezel, maar ook onbekenden als E. von Finkelstein waarschuwden de Bondsrepubliek voor de laatste maal. Het ging met Duitsland nu toch echt – en niet voor het eerst – de verkeerde kant op. RAF-aanvoerder Ulrike Meinhof, die vindt dat er sprake is van 'voortschrijdende fascisering van de Bondsrepubliek' wordt in VN met instemming geciteerd. Wat was begonnen als krakers- en studentenrellen, werd in West-Duitsland al snel mensens, eind jaren zestig. Demonstrant Benno Ohnesorg werd doodgeschoten, studentenleider Rudi Dutschke

De leden van de 'asfalt-guerrilla', maar ook minder zwaar gewapende actievoerders als Daniel Cohn-Bendit en Joschka Fischer, verzetten zich tegen rechts én tegen de nationaal-socialistische erfenis. Veel voormalige nazi's waren vrijuit gegaan of mild gestraft, en bekleedden nu hoge posities. Werkgeversvoorzitter Hans-Martin Schleyer, die in 1977 door de RAF werd doodgeschoten, was niet de enige ex-nazi die het ver geschopt had in het naoorlogse West-Duitsland. Verwijzingen naar de Tweede Wereldoorlog zijn ook terug te vinden in de stukken in *Vrij Nederland* over de Duitse 'staatssterreur'. 'Baader-Meinhof heeft minder rechten dan nazi-beulen', zette de eindredactie boven een stuk. De Baader-Meinhof-groep wordt 'verbeterd in de hoek gedreven dan men dit ooit de nazi's heeft gedaan'.

VN vergeleek de genadeloze rechtszaak tegen Ulrike Meinhof met de welwillende behandeling van Majdanek-beul Hildegard Lächert die in dezelfde tijd in Düsseldorf voor de rechter stond: zelfs als de rechters een rechtszitting gewoon op tijd willen laten beginnen is het bitse VN-commentaar: 'Zoals vroeger de treinen op tijd reden.'

Begin 1972 heeft *Vrij Nederland* een exclusief verhaal op de voorpagina: 'West-Duitsland's "staatsvijand No. 1", vlak voor de vlucht geïnterviewd'. Veel blijft de lezer onthouden over de geheimzinnige ontmoeting: er is tenslotte volstrekt anonimiteit beloofd, en geheimhouding van de plaats van samenkomen.

Zeker is alleen – al was het maar door zijn herkenbare, gedragen stijl – dat het inderdaad Martin van Amerongen was die sprak met 'een van de centrale figuren' van de groep. 'Het vraaggesprek vond plaats enkele uren voordat onze gesprekspartner, mét een aantal zijner geestverwanten, zou afreizen naar een ver van het bondsrepublikeinse gewoel gelegen, onderduikadres. Hij wil slechts kwijt, dat de vluchtweg langs Scandinavië en Nederland leidt, om tenslotte te eindigen in een aanmerkelijk zuidelijker gelegen gebied, waar hun onderdak zal worden geboden door een sympathiserende groep marxistisch-leninisten.' Bezorgd en toch ironisch vraagt de VN-redacteur hoe de RAF denkt het 'twis-tend conglomeraat van maoïsten, stalinisten, linkse sociaal-democraten, trotskisten, polit-clowns, hash-rebellen en aanhangers van de brother-and-sister-fuck-company weer onder één vaandel tegen de heersende machten in het veld te brengen?' Niet geheel gerustgesteld neemt Van Amerongen afscheid van zijn anonieme zegsman. 'Twee minuten later spoedt hij zich door het avondlijk duister naar zijn, elders in de stad ondergedoken, reisgenoten. Twee uur later heeft het gezelschap de eerste landsgrens overschreden, op weg naar hun tijdelijk mediterrane onderkomen.' Was er hier nog sprake van ironische afstand, vier jaar later werd dit weekblad

zelfs twee weken lang de spreekbuis van de asfaltguerrillero's. De gevangenen RAF-leden construeerden samen met hun verdedigers een vraaggesprek dat in twee royale afleveringen door *Vrij Nederland* werd geplaatst met daarbij de mededeling: 'Dit interview is kort geleden door de RAF-gevangenen en hun verdedigers vrijgegeven voor publicatie in VN.'

De berichtgeving over de Baader-Meinhof-groep in de andere media was, schrijft VN in 1973, van meet af aan een verkapt aanval op links Duitsland. Had je het in die jaren niet over de Baader-Meinhof-bende maar over de -groep, dan was je in Duitsland al sympathisant, een beschuldiging die ernstige gevolgen voor je carrière kon hebben. Het risico dat de 'terroristische Duitse staat' je tot *Schreibtischmörder* bestempelde was natuurlijk een stuk geringer op de redactie aan de Amsterdamse Raamgracht, van waaruit gezien de wereld er in die tijd nog overzichtelijk bij lag.

Maar *Vrij Nederland* was alert. En nog goed geïnformeerd ook: 'Het stuk van NRC-correspondent S. van der Zee barstte van de onjuistheden. De schrijver stelde onder meer, dat één van de leden van het Centrale Comité van de KPD, Jürgen Horlemann, "nog tot voor kort in een Porsche van zijn Beierse papa placht rond te rijden". In werkelijkheid heeft Horlemann zijn vader sinds zijn vijftiende jaar niet meer gezien, terwijl de enige auto die hij ooit heeft bezeten een derdelands Mercedes diesel, waarde DM 800, is geweest.' En, dreigend: 'Een klacht tegen NRC Handelsblad is in voorbereiding.'

Na de arrestatie van de harde kern van de RAF volgen in Duitsland de jaren van processen, hongerstakingen, bezettingen, kapingen en aanslagen. In RAF-lid Ronald Augustin krijgt VN een eigen Nederlandse 'politieke gevangene in West-Duitsland'. En als Holger Meins in 1974 zijn hongerstaking niet overleeft wordt hij in twee artikelen herdacht.

Bettina Röhl, nu de plaaggeest van Joschka Fischer, duikt voor het eerst op in een stuk over Ulrike Meinhof uit 1974. Haar kleine-meisjesmening staat niet voor niets als kop boven het artikel: 'Mammie heeft iets goeds gewild, maar het is mis gelopen.' Bettina's oordeel over haar moeder komt overeen met het nogal geromantiseerde beeld van 'Ulrike' in de VN-artikelen. Ze is een intelligente vrouw, met haar ideeën was aanvankelijk niet veel mis, maar ze zijn door de *powers that be* geperverteerd: 'Als er iets als een bende is geweest waarvan Ulrike Meinhof deel zou hebben uitgemaakt, dan is deze bende mede geformeerd door de psychische terreur van justitie, overheid en publiciteitsmedia.'

In de loop van het RAF-proces neemt de frequentie van de historische verwijzingen toe: het gaat in de VN-commentaren over de 'kruistocht tegen de RAF', over 'razzia's', de schepping van een 'nieuw soort Untermenschen', en er wordt verwezen naar 'de tijd dat andere criminele verenigingen in Duitsland zo in waren'. Het nieuwe Duitse vijandbeeld wordt gecombineerd als Ulrike Meinhof opgehangen in haar cel gevonden wordt. 'De zelfmoord op Ulrike Meinhof', is de typerende kop boven het verhaal in VN, die niet helemaal overeenkomt met het officiële standpunt van de Rote Armee Fraktion dat Ulrike Meinhof is vermoord. Het verhaal zet de toon voor de later steeds herhaalde op-

vassing dat het er 'weinig toe doet of het nu zelfmoord of moord op Ulrike was', Meinhof en de anderen zijn 'terechtgesteld': 'Of de strik nu door Ulrike Meinhof of door Helmut Schmidt is geknoopt, in beide gevallen is haar dood voor de volle verantwoordelijkheid van de Westduitse regering. Ulrike Meinhof is vooral gewurgd door de met *moffische bureaucratie* gehanteerde paragrafen van het gevangenisreglement en het wetboek voor strafprocesrecht.'

De conclusie is even gemeend als demagogisch: 'Het is een late verdienste van Ulrike Meinhof geweest dat zij, bungehend aan een tralie, ons duidelijk heeft gemaakt dat Duitsland weer 'n land is geworden om bang voor te zijn.'

1977 is het jaar van de 'Duitse Herfst': de zelfmoord van Baader, Ensslin en Raspe, de moord op Ponto, Buback en Schleyer, de kaping van een Lufthansa Boeing 737 die eindigt op het vliegveld van Mogadishu.

In *Vrij Nederland* heet dat: 'Duitsers proeven elkaars verrotte nieren.' Er wordt nog met vereende krachten gespeculeerd over de ware doodsoorzaak van de terroristen. Als zij, 'dwars tegen de voor de hand liggende verdenkingen in' inderdaad zelfmoord hebben gepleegd, 'wat hebben gevangenisautoriteiten dan ondernomen om het te voorkomen? In de cellen bevonden zich *scheermesjes, scharen en broodmessen - verstrekt door de gevangenisdirectie*.'

De lessen van de Duitse burgeroorlog worden tenslotte samengevat in een interview met Horst Mahler, de wegens goed gedrag vervroegd vrijgelaten RAF-oprichter, tegenwoordig NPD-ideoloog en beheerder van een extreem-rechts website. Toen, in 1980, moest Mahler even niets hebben van geweld. Het verzet tegen de staat moet worden gestaakt, houdt hij vol. Waarop de interviewer hoopvol tegenwerpt: 'Dat klinkt idyllisch, maar actiegroepen hebben nog wel altijd de ervaring dat de politie op hen inslaat. En wat moeten zij dan?' Mahler: 'Je hebt gezien hoe het met ons is afgelopen.' Eindelijk had *Vrij Nederland* dan toch één lid van de Rote Armee Fraktion links ingehaald.

De Spontis (voluit: de spontaneïsten) maakten begin jaren zeventig de straten van Frankfurt onveilig. Ze kwamen voort uit de socialistische Duitse studentenbond (de SDS) die vlak daarvoor uittekenen in verschillende rivaliserende fracties: maoïsten, trotskisten, orthodoxe communisten. De Spontis onderscheidden zich in één opzicht van de anderen: ze wezen een strakke partijdiscipline af en vertrouwden op wat zij 'het initiatief van de massa's' noemden. De voormannen van de groep waren Daniel Cohn-Bendit en Joschka Fischer.

De Beweging van de Tweede Juni ontstond als reactie op het doodschieten van de student Benno Ohnesorg door de West-Berlijnse politie. Dat gebeurde tijdens een demonstratie tegen het bezoek van de sjah van Iran aan Duitsland in juni 1967. De beweging trok hieruit de conclusie dat gewapend verzet geboden was tegen de 'fascistische Duitse staat' en 'de zwijnen van de politie'. Er bestond grensverkeer tussen de beweging en de Rote Armee Fraktion.

'De gebeurtenissen in Entebbe' slaan op de kaping van een Franse Airbus door een gezamenlijk commando van Palestijnse terroristen en leden van de RAF (in juni 1976). Het toestel werd onderweg van Tel Aviv naar Parijs gedwongen te landen op het vliegveld van Entebbe in Oeganda. Daar 'selecteerden' de gijzelnemers de passagiers: de Fransen mochten naar huis, de Israëliërs en joden werden vastgehouden. In de hele wereld ontstond verontwaardiging over het feit dat ook 'linkse' Duitsers zich aan dit soort praktijken bezondigden. Israëliëse veiligheidsstroepen bestormden in juli het vliegtuig om en een eind aan de actie te maken. Bij die raid kwam de Israëlische commandant, een oudere broer van politicus Benjamin Netanyahu, om het leven.

De Duitse Herfst is het najaar van 1977. Toen gebeurde er veel tegelijk. Op 5 september ontvoerde de RAF de Duitse werkgeversvoorzitter Hanns Martin Schleyer. Zijn lijf werd in de achterbak van een auto teruggevonden. Op 13 oktober kaapte een Palestijns-Duits commando het Lufthansa-toestel de *Landshut*. Duitse veiligheidsstroepen maakten een eind aan de actie. Op 18 oktober werden de RAF-leiders Andreas Baader en Gudrun Ensslin dood aangetroffen in hun cel in de gevangenis van Stuttgart-Stammheim. De vraag 'moord of zelfmoord?' hield de gemoederen in Duitsland nog lang bezig. MrW.

JOSCHKA FISCHER, MINISTER VAN BUITENLANDSE ZAKEN DOOR STEFAN AUST,

'Ik heb niets met m

■ Minister Joschka Fischer van Buitenlandse Zaken over zijn verleden als links-radical Sponti in Frankfurt, over zijn relatie met de terroristen en over zijn afkeer van geweld.

Joschka Fischer werd twee jaar geleden minister van Buitenlandse Zaken van Duitsland. Hij werd meteen geconfronteerd met zijn radicale verleden. In mei 1976 vond na de zelfmoord van Ulrike Meinhof een gewelddadige demonstratie in Frankfurt plaats. Een politiewagen werd met molotovcocktails bekogeld en vloog in brand. Een politieagent liep bij deze rellen ernstige brandwonden op, die hem voor de rest van zijn leven hebben getekend. Fischer werd ervan beschuldigd dat hij de avond voor de actie tot geweld zou hebben opgeroepen. Nu worden deze wapenfeiten opnieuw opgekluisd door Bettina Röhl, de dochter van Ulrike Meinhof. Fischer zou degene zijn die de demonstranten had opgehitst met de leus: 'Zet de staat in vuur en vlam.' Fischer nu: 'Dat zijn niet mijn woorden en ik heb ook nooit dat standpunt gehuldigd. Ik heb dat eerder ook al gezegd, toen ik na tweeëntwintig jaar voor het eerst met het verwijt werd geconfronteerd.'

Sluit u volledig uit dat u destijds voor het gebruik van molotovcocktails was?

'Het paste op geen enkele manier in mijn opvattingen. In die zin sluit ik het inderdaad uit.'

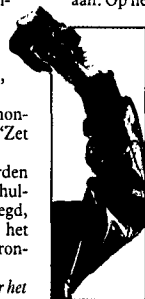
Wie heeft die molotovcocktails dan gegooid?

'Dat kan ik u niet zeggen. Ik heb het niet gezien.'

Bent u er zeker van dat het geen mensen uit uw 'schoonmaakploeg' waren, zoals uw militante straatvechters zich

noemden?

'Ik zeg u nogmaals: ik weet niet wie het was. Wat ik me wel herinner is dat we op een avond in de kroeg van journalisten hoorden dat de politie in verband met die demonstratie een actie plande tegen de Spontis. We vroegen ons af of we wel naar huis moesten gaan en ons laten oppakken. We besloten naar huis te gaan. De kans was groot dat de politie ons de volgende dag zou oppakken. Die belde inderdaad de volgende ochtend bij ons aan. Op het politiebureau werden we

met getuigen geconfronteerd die het voorval hadden gezien. Ik was met vier anderen op de televisie als verdachte gebrandmerkt. Ook het persbureau DPA had onze foto's verspreid. Het resultaat was dat een van de studenten gevangen werd gehouden, maar na een paar weken moest hij worden vrijgelaten.'

En wat gebeurde er met u?

'Ik ben niet meer door de politierechter gehoord. Ik werd nog voor er achtenveertig uur voorbij waren, op vrije voeten gesteld. Ik werd midden in de nacht op straat gezet. Er werd geen enkele aanklacht tegen me ingediend. En dat klopt ook, want ik was het niet.'

Was u in de buurt toen de Opel waarin de agent zat in brand vloog?

'Nee, ik was niet ter plaatse.'

Met wie hebt u in die achtenveertig uur dat uw arrestatie duurde gesproken?

'Och heden, dat weet ik echt niet meer.'

De politiemannet die toen gewond is geraakt, heeft u een brief geschreven.

Heeft u daarop geantwoord?

'Tijdens de verkiezingscampagne van 1998 heeft een collega van de agent mij een zeer aanvallende brief geschreven. Hij ging ervan uit dat ik een molotovcocktail had gegooid. Dat verwijt kon en kan ik niet accepteren, het spijt me, met alle respect. Ik neem alleen de verantwoordelijkheid op me voor wat ik heb gedaan.'

Is er een rechtstreeks verband tussen de zelfmoord van Meinhof, de zwaar gewonde agent en de daarop volgende verklaring van de linkse radicalen in Frankfurt dat ze zich verre wilden houden van gewelddadig en militant optreden?

'Met de demonstratie na de dood van Meinhof wilden we onduidelijk duidelijk maken dat het zo niet langer kon. Maar die demonstratie was niet de reden waarom ik me van het geweld afkeerde. De reden daarvoor was de Duitse Herfst van 1977. Ik was tot het inzicht gekomen dat we steeds meer op onze vaders waren gaan lijken, terwijl we die nu juist wilden bestrijden. We begonnen in te zien dat het militante gedrag van de Spontis net zo goed tot zelfdestructie